

TARİHSEL SÜREÇTE RUSYA'NIN KUZAY KAFKASYA'YI KONTROL STRATEJİLERİNDE GELİNER AŞAMA: BAŞARISIZLIK VE TERÖR

Okday BİNGÖL*

Özet

16'ncı yüzyıldan itibaren imparatorluklarını büyütme emelleri peşinde koşan Ruslar doğuya ve güneye yayılmayı zorunlu görmüşlerdir. Bu bağlamda Kuzey Kafkasya, Asya'nın derinliklerine ve sıcak denizlere uzanan mihverleri kontrol eden jeopolitik konumu ile Ruslar için çok önemli olmuştur. Hedeflerine ulaşmak için Kuzey Kafkasya'nın kontrolünü amaçlayan Ruslar, bölgenin sömürgeleştirilmesi ve tamamen Rusya ile bütünleştirilmesi yaklaşımları arasında ikilem yaşamışlar; bu nedenle uyguladıkları kontrol stratejileri dönemlere ve yöneticilerin bakış açlarına göre farklılıklar göstermiştir. Ruslar, 16'ncı yüzyılın ortalarından günümüze kadar Kuzey Kafkasya halklarına yönelik olarak; Kozakların kullanılması, Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma, kültürleşme ile işbirlikçiler yaratma, böl ve yönet, sürgün ve göç ettirme, Rus kökenlileri yerleştirme, baskı ve şiddet politikalarını yaygınlıkla uygulamışlardır. Rusya'nın tarihsel süreçte uyguladığı bu politikalar bölge halklarının bölünmesi ve Rusya'ya karşı güçlü bir ulusal egemenlik mücadelesinin engellenmesi açısından kısmi ve dönemsel bir başarıyla sağlanmasına rağmen, bölgenin tam olarak kontrol altında tutulması hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Günümüzde yaygın istikrarsızlık, radikal İslam ve terörle anılan Kuzey Kafkasya'daki sorunların önemli bir bölümü Rusya'nın bölgeyi kontrol stratejilerinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Rusya, Kuzey Kafkasya, Kontrol Stratejileri, İstikrarsızlık, Radikal İslam.

Abstract

The Russians, in pursuit of ambitions since the 16th century to enlarge their empire, have seen mandatory to expand to the east and to the south. In this context, the North Caucasus, with its geopolitical position which controls the axis extending to the warm waters and the depths of Asian continent has been of great importance for the Russians. In order to achieve the objectives, the Russians, aimed at occupation of and controlling the North Caucasus, have lived the dilemma between the approaches, the colonization of the region and the fully integration of it into the Russia. Thus, control strategies applied have differed in terms of

* Dr., Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (USGAM), Ankara, fertel1999@gmail.com

the periods and the State's elites perspectives. From the mid-16th century to the present day, the Russians have widely practiced the policies of the use of Cossacks, Russification and Christianization, acculturation, collaborators creation, divide and rule, exile and emigration, the placement of Russian descent, policies of oppression and violence against the people of the North Caucasus. Although these policies which have been implemented in the historical process have provided both a partial and a periodical success for the division of peoples in the region and the prevention of a strong struggle for national sovereignty against the Russia, it has never been able to fully keep the region under control. To day, the major part of the problems in the North Caucasus which is called with common instability, radical Islam and terrorism is due to the Russia's control strategies.

Key Words; *Russia, North Caucasus, Control Strategies, Instability, Radical Islam.*

Giriş

Kuzey Kafkasya günümüzde dünyadaki en istikrarsız bölgelerin başında gelmektedir. İstikrarsızlık; etnik ulusalcı mücadeleler, özerk cumhuriyetler içindeki güç çatışmaları ve çeşitli anlaşmazlıklar ile sınır sorunları ve karşılıklı toprak iddiaları, radikal İslami hareketlerin yükselişi ve artan terör eylemleri olarak kendini göstermektedir. Ayrıca, bölgenin tamamında Rus hükümetinin ve yerel yönetimlerin başarısızlığından dolayı halkın temel gereksinimleri yeterince karşılanamamakta, işsizlik artmakta ve ekonomi gittikçe kötüleşmektedir. Son dönemlerde Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri yaygın suç oranları, artan yolsuzluk ve terör ile nitelendirilen başarısız siyasi birimler olarak algılanmaktadır.

Kuzey Kafkasya'nın istikrarsızlığında ve güvenlik durumunun bozulmasında, 1990'lardan itibaren genel olarak tüm İslam coğrafyasında olduğu gibi bu bölgede de yükselişe geçen radikal İslam'ın da etkisinin olduğu kabul görmektedir. Kuzey Kafkasya'da radikal İslami grupların artan etkinliği Rusya tarafından bölgedeki en büyük güvenlik tehdidi olarak görülmekte ve bu kabul uluslararası kamuoyu tarafından da paylaşılmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Kuzey Kafkasya, özellikle Çeçenistan başta olmak üzere sürekli olarak istikrarsızlık içinde olmuştur. Birinci ve ikinci Çeçenistan savaşları ile tüm dünyanın dikkati bölgeye yönelmiştir. 2000'li yıllardan itibaren Rusya Federasyonu'nda yönetimi elinde bulunduran Putin de, radikal İslami yükselişi ve bağlantılı terör hareketlerini Rusya'ya karşı en büyük tehdit olarak görmesinin sonucu olarak Temmuz 2002'de bir dizi yasal düzenleme yapmış ve ayrı bir terörle mücadele kanunu çıkarmıştır (Federal Law No. 114-FZ). Bu kapsamda alınan tedbirlere ve uzun süredir yürütülen sert mücadeleye rağmen Selefi gruplar Putin'in iktidara geldiği yıllardan çok daha fazla güç kazanmış ve çatışmalar şiddetlenmiştir. *Artık Rusya'da İslamcı terör hareketleri, Kuzey Kafkas-*

ya'daki gruplar tarafından desteklenen hücreler tarafından bölge dışında Volga ve Sibiryaya yayılmıştır (Melvin 2002:41).

1990'lardan günümüze başta Çeçenistan ve Dağıstan'da olmak üzere tüm bölgede Rus kuvvetleri ve Ruslarla işbirliği yapan yerel güçlerin oluşturduğu ittifakla çoğunluğu radikal İslamcılar olmak üzere karşıt gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış, on binlerce insan ölmüş, yüz binlerce insan göç etmiş, çok sayıda yerleşim yeri tahrip olmuştur. Çatışmaların sonuçları yerel düzeyde son derece yıkıcı olduğu gibi bölgesel ve küresel etkiler de yaratmaktadır.

Putin dönemi boyunca dünya kamuoyuna yönelik yürütülen iletişim kampanyaları ile Çeçenistan'ın istikrara kavuştuğu algısı yaratılmış ve uluslararası toplumun bölgeye ilgisi nispeten azalmıştır (Constance 2010:87). Gerçekte çatışmalar devam etmiş, şiddet ve terör saldırıları 2009'da tekrar yükselmeye başlamıştır. *2009'da bir önceki yıl 795 olan şiddet olayları 1100'e yaklaşmıştır (Mendelson vd. 2010:4).* 2009'da özellikle intihar tipi eylemler 2008'e göre dört kat artmıştır. Şiddet ve terör Çeçenistan ile sınırlı kalmamış, diğer Kuzey Kafkas cumhuriyetlerine hatta Rusya'nın diğer bölgelerine yayılmaya başlamıştır. Bu kapsamda Kasım 2009'da Moskova ve St. Petersburg'da, 2010'da Moskova metrosunda, 2011 Ocak ayında Moskova Domodedovo havaalanında kanlı eylemler gerçekleştirilmiştir. Böylece Kuzey Kafkasya'nın istikrarı iddiası boşa çıkmıştır (Rondelli 2011:1).

Kuzey Kafkasya'nın istikrarsızlığında çok boyutlu faktörler rol oynamaktadır. Bu faktörler bölgenin Rusya tarafından 18'nci yüzyıldan itibaren işgal edilmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve günümüze kadar devam etmiştir.

Bu makalede; Rusya'nın 18'inci yüzyıldan itibaren Kuzey Kafkasya'yı kontrol etme, sömürgeleştirme ve Rus ulus devletine bütünleştirme amacıyla uyguladığı stratejilerin sonucunda; bölgenin kendi dinamiklerinin bozulduğu ve gittikçe istikrarsızlaştığı; Rus yönetimleri tarafından izlenen politikaların radikal İslami hareketlerin ve terörün ivme kazanmasına ve yayılmasına zemin hazırladığı iddia edilmektedir. Hipotezin kanıtlanması amacıyla Rusya'nın 1800'lerden günümüze izlediği kontrol stratejileri farklı dinamiklere sahip dönemler halinde incelenmektedir.

Beş bölümden oluşan makalenin birinci bölümünde Kuzey Kafkasya'nın genel olarak coğrafi ve jeopolitik konumu, bunun Rusya açısından değeri, demografik ve kültürel yapının önemli boyutları ile Rusya'nın bölgeyi işgal süreci incelenmektedir. Makalenin ikinci bölümü Rusya'nın, 18'inci yüzyıldan Bolşevik İhtilalına kadar olan dönem içerisinde Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmek için uyguladığı stratejilere ayrılmıştır. Üçüncü bölümde, Sovyetler Birliğinin stratejileri incelenmektedir. Dördüncü bölümde Sovyetler birliğinin dağılması sonrası geçiş dönemine, beşinci bölümde ise Putin dönemine odaklanılmaktadır. Makalenin sonuç bölümünde Rusya'nın uyguladığı stratejilerin bölgenin istikrarsızlığına, radikal İslam'ın ve terörün yükselişine katkıları değerlendirilmektedir.

KUZHEY KAFKASYA'YA GENEL BAKIŞ

Kuzey Kafkasya, akademik yazında sıklıkla; “Rusya’nın Gordiyon Düğümü” (*Russia’s Gordian Knot*), “Rusya’nın Filistin” (*Russia’s Paletsine*), “Rusya’nın İç Çevresi” (*The Internal Abroad*), “Avrupa Sınırlarında Rus Ruleti” (*Russian Roulette on Europe’s Borders*), “Rusya’nın En Şiddetli Bölgesi” (*Russia’s Most Violent Region*), ve “Ebedi Sorun Bölgesi” (*Perpetual Problem Region*) (Rondeli 2011:2) olarak nitelenmektedir. Bazı kaynaklarda, “Kuzey Kafkasya Engeli” (*The North Caucasus Barrier*) (Broxup 1982:1) olarak da adlandırılmaktadır. Dönemin Rus devlet başkanı Medvedev, 2009 yılında Ruslara seslenişinde yukarıdaki terimlerin içeriğini doğrular şekilde Kuzey Kafkasya’nın Rusya’nın en önemli iç sorunu olduğunu ifade etmiştir (Rondeli 2011:2).

Yapılan nitelemelerle günümüzde genellikle olumsuzluk yüklenen Kuzey Kafkasya jeopolitik olarak oldukça yüksek bir değer taşımaktadır. Bölge, Rusya’nın Karadeniz ile Hazar Denizi arasında kara köprüsü konumdadır. Bu nedenle Doğu-Batı ve Kuzey-Güney arasında ticaret kavşağıdır. Bu boyutuyla Kuzey Kafkasya Rusya için stratejik önem taşımaktadır. Bölge aynı zamanda Rusya’nın güney kanadı olarak Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve İran’a karşı doğal bir savunma hattı, ikili ilişkiler için çıkış kapısı işlevine sahiptir. Bölge aynı zamanda Hazar Havzası’ndaki petrolün Karadeniz’deki limanlara taşınması, Avrupa ve Ortadoğu’ya ulaştırılmasına güzergâh sağlamaktadır. Kuzey Kafkasya bir tarım ve hayvancılık bölgesi olarak Rusya’nın tarım üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. *Rostov ile beraber Kuzey Kafkasya Rusya’nın bitkisel yağının yüzde 50’sini, şekerin yüzde 42’sini, tahıl ürünlerinin yüzde 20’ini, etin yüzde 15’ini sağlamaktadır* (Hill 1995:ii).

Kuzey Kafkasya, kesişim noktasında yer aldığı Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu uygarlıklarıyla kendi yerli toplumlarının etnik, dilsel ve dinsel özelliklerini taşımakta ve kültürel bir mozaik görünümü sergilemektedir. *Bölgede yaklaşık olarak 50 farklı dil konuşulmakta, 60 civarında etnik grup yaşamaktadır* (Colarusso 2009:1). Etnik halkların çok sayıda aşiret ve alt grupları bulunmaktadır. Kuzey Kafkasya, coğrafi olarak çeşitli bölümlenmelere tabi tutulmaktadır. Ancak bunlar bölge halkları açısından fazla bir anlam ifade etmemektedir. Rusya’nın kontrol stratejileri açısından Kuzeybatı, Merkez ve Kuzeydoğu olarak üç farklı bölge daha anlamlı görülmektedir. Kuzeybatı Kafkasya’da; büyük gruplar olarak Adıgeler, Çerkezler, Abhazalar, Ubıhlar, Dağ Türkleri ve Kuban Kozakları bulunmaktadır. Merkez bölgede, Kabardeyler, Balkarlar ve Osetler yer almaktadır. Kuzeydoğu bölgesinin ana etnik grupları; Çeçenler, İnguşlar ve Dağıstan halklarıdır. Dağıstan’da bulunan 32 etnik grup içerisinde sayıca en fazla olanları; Avarlar, Kumuklar ve Lezgilerdir. Çarlık Rusyası’nın bölgeyi kontrol altına almasından önce Kuzeybatı Kafkasya’nın Osmanlı İmparatorluğu ile Merkez Bölgenin Rusya ile Kuzeydoğu Kafkasya’nın ise Pers İmparatorluğu ve Araplarla

nispeten daha yakın ilişkileri olmuştur. Sovyet döneminin mirası olarak günümüzde Kuzey Kafkasya'da yedi özerk cumhuriyet batıdan doğuya, Adıge, Karaçay-Çerkez, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Dağıstan ve Çeçenistan olarak sıralanmaktadır.

Çok sayıda farklı halkı, dili ve kültürü barındıran Kuzey Kafkasya'da ortak payda bazı istisnalar dışında Müslümanlıktır. Ancak İslam dinine bağlılık bölgeler arasında önemli farklılıklar gösterir. Dağıstan ve Çeçenistan'da baskın etkisi olan İslam dini, Adigeler, Kabardeyler ve Osetler arasında daha az etkilidir (Khodarkovsky 2008:1).

Rusların işgaline kadar Kuzey Kafkasya halkları farklılıklarını ön plana çıkarmamışlardır. O dönemlerde Kabardey prensleri gibi bazı yönetici seçkinler bir halka ait olmalarına rağmen, Çeçen, İnguş ve Osetin gibi diğer etnik grupları da vergi alarak yönetmişlerdir.

Kuzey Kafkasya yüzyıllar boyunca birbirleriyle rekabet halindeki birçok imparatorluğun arasında sınır bölgesi olarak kalmıştır. Ortaçağ'da Bizans, Sasaniler ve Hazar Hanlığına sonraki yıllarda ise Osmanlı, Rus ve Safavi imparatorluklarına sınır teşkil etmiştir. Bir taraftan sert coğrafya ve çok parçalı etnik yapı, diğer taraftan bölgenin imparatorlukların başkentlerinden uzak olması, Rusya'nın 18'inci ve 19'uncu yüzyıllardaki fetihlerine kadar bölge halklarının bağımsızlıklarını sürdürmesini sağlamıştır.

Rusya'nın Kuzey Kafkasya ile ilişkileri MS 900'lü yıllara kadar geriye gitmesine rağmen bölgenin tamamen fethi düşüncesi 16'ncı yüzyılın sonlarına doğru şekillenmiştir. Ruslar I. Petro döneminde, Avrupalıların sömürgeci politikalarına benzer şekilde Rusya'nın da doğuda ve güneyde geniş bir sahaya el atması öngörülmüştür. Bu amaca ulaşmak için de öncelikle Kuzey Kafkasya'nın fethi gerekli görülmüştür.

I. Petro, Kuzey Kafkasya'ya seferler düzenleyerek Çerkezistan'ın önemli bir bölümünü, İran'a ait olan Derbent, Bakü, Geylan, Mazenderan ve Esterabad şehirlerini ele geçirmiştir. I. Petro'nun ölümünün ardından Çariçe Katerina döneminde de Rusya'nın Kafkasya hedefleri değişmemiştir. Kuzey Kafkasya'da Kozak Cumhuriyeti'ne de son veren Rusya, "Kozak Stanitsaları-Yerleşim yerleri" kurarak Kozakları Kafkaslardaki öncü güçleri ve işgale yardımcı kuvvetleri olarak kullanmışlardır. Ruslara olan düşmanlığın sona erdirilmesi için de ele geçirilen topraklar Kozaklara verilmiştir (Yasa 2008). Osmanlı İmparatorluğunun 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla Kafkaslarda ağır kayıplara uğraması Rusya'nın bölgeye yerleşmesini kolaylaştırmıştır. 18'inci yüzyılın sonunda Rusya, Güney Kafkasya da dâhil olmak üzere tüm Kafkasya'da hâkimiyetini büyük oranda tamamlamıştır.

19'uncu yüzyılda Kuzey Kafkasya yerli halklarının işgale karşı direnmesi nedeniyle bölge, kanlı savaflara ve sürgünlere tanık olmuştur. Dini ve siyasi liderliği bünyelerinde birleştiren toplum önderlerinin başı çektiği ayaklanmalar Şeyh Mansur ile askeri nitelik kazanmıştır. 1829-59 yılları arasındaki dönemde ise Büyük "Gazavat", Kafkasya halklarının kimliğini

bugünlere taşıyan önemli bir mücadele dönemi olmuştur (Gammer 2006:Chapter 5). Rus işgallerine karşı yaklaşık bir asır devam eden silahlı ayaklanmanın en etkili liderlerinden biri olan Şeyh Şamil, 1859'da teslim olmasına kadar 25 yıl silahlı ayaklanmanın önderliğini yapmıştır. Çeçenistan'da 1990'ların ikinci yarısından itibaren başlayan ve günümüze kadar aralıklarla devam eden ayaklanmalar da Gazavat olarak nitelenmektedir.

1864 yılında Kuzey Kafkasyalıların Rusya'ya yenilmesiyle birlikte Kafkas-Rus savaşları sona ermiştir. Rusya bölgede bir sürgün dönemi başlatmış, 750 binden fazla olduğu tahmin edilen Kuzey Kafkasyalı Avrupa'ya, Osmanlı İmparatorluğu'na, Kıbrıs ve Ürdün'e göç ettirilmiştir (Yasa 2008).

ÇARLIK RUSYA'NIN KUZAY KAFKASYA'YI KONTROL STRATEJİLERİ

Kuzey Kafkasya İslam dünyasının kenarında bulunmasına rağmen Osmanlı ve İranlılar bölgeyi fethetmeyi ve kendilerine bağlamayı başaramamış, bunun yerine; haraç, vergilendirme ve insan gücünün kullanılması yeterli görmüştür. Böylece bölge Ruslara terk edilmiştir. Avrupa ile yakın temaslarından dolayı Osmanlı ve İranlılardan daha erken modernleşmeye başlayan Ruslar, arzuladıkları imparatorluk inşası için güneye ve güneydoğuya açılımı kolaylaştıran Kafkasya'nın ele geçirilmesinde, sömürgeleştirmesinde ve Rusya'ya bütünleştirilmesinde batının diğer sömürgeci imparatorluklarının deneyimlerini kendilerine özgün yöntemlerle birleştirerek uygulamışlardır.

Rusların Kuzey Kafkasya ile ilgilenmelerinin güçlü jeopolitik nedenleri, bölgenin fetih ve Rusya'ya bağlanmasının uzun süreci de, Kuzey Kafkasya ve halkalarına yönelik karmaşık politikaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak Kuzey Kafkasya'daki farklı topluluklar 200 yıllık süreç içerisinde merkezi hükümetle farklı etkileşime sahip olmuştur. Bazı topluluklar nispeten barışçı bir şekilde Rusya'nın parçası olmayı kabul ederken diğerleri sürekli bir direniş içinde olmuşlar. Bu direniş yaygın şiddete neden olmuş, yerel kimlikler ve dini bağlılıklar güçlenmiş ve siyasi amaçlara dönüşmüştür.

Ruslar, 17'nci yüzyıl sonlarından itibaren bölgenin geleneksel coğrafi ve toplumsal yapısını değiştirebilecek tüm kaynakları bölgeye taşımışlardır. Bunların başlıcaları Khodarkovsky'nin (2008:2) sıraladığı *askeri güç, bürokrasi, misyonerlik, yerleşimciler, hukuk sistemi ve Rus eğitim sistemine* ilaveten asimilasyon, kültürleşme, işbirlikçiler yaratma, bölme ve yönetme sistemidir.

Ruslar, Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmek yakın bölgelere garnizonlar kurarak ve ileri üs bölgeleri teşkil ederek işe başlamışlar ve bu amaçla Kozakları kullanmışlardır. 1770 yılında Mozdok çok kuvvetli bir askeri üsse dönüştürülmüş, garnizonu oluşturmak için Rusya'nın diğer bölgelerinden getirilen Kozaklar yerleştirilmiştir. Zaman içerisinde Mozdok Kozak alayı

teşkil edilmiştir. Kozaklar kullanılarak 1760-1780 yılları arasında önce Terek hattı müteakiben Mozdak-Azak Hattı inşa edilmiştir (Temizkan). Ruslar böylece Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmek için gerekli ön hazırlıkları tamamlamışlardır. Kozaklar sonraki yıllarda da Kuzey Kafkasya'nın işgalinde aktif görev almışlar ve Müslüman halkların içerisinde kritik bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Başlangıçta Rusların yerli seçkinlerle ilişkileri diğer sömürgeci imparatorlukların deneyimlerine benzemiştir. Seçilen kişiler Rus hükümetinin sadık hizmetçilerine dönüştürülmeye çalışılmıştır. Ancak 18'inci yüzyıl ortalarına kadar Kuzey Kafkasya'daki Rus genişlemesi; toprakların müsadere edilmesi, yerli halkların sürülmesi, Kozakların yerleştirilmesi ve bölge halklarının Ortodoks Hıristiyanlığa dönüştürülmesi tepkilere de yol açmıştır. Bu konulardan rahatsız olan yerel liderler Rus varlığına karşı direnişe başlamıştır.

Diğer sömürgeci imparatorlukların uygulamalarının aksine Ruslar Kuzey Kafkasya halklarını toprak sahiplerine ve yerel liderlere karşı kıskırtmışlardır. Rusların etnik ve aşiret hatlarında böl ve yönet taktiği 18'inci yüzyılın ikinci yarısında da devam etmiştir. Toprak sahiplerine karşı başlayan isyanlar toplumsal yapıyı sarstığında Ruslar yerel liderleri ve aşiret ileri gelenlerini desteklemeye başlamışlardır. Rus imparatorluğu yerel liderlere yüksek rütbelere vererek, askeri yardım sağlayarak ve maddi çıkarlar sunarak işbirlikçi yapmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde yerel işbirlikçiliğin yaygınlaştırılması ve sağlamlaştırılması Rusların temel stratejisi olmuştur.

Ruslar işbirlikçi yaratma stratejisinde başarı kazanmalarına rağmen, bölgenin Rusya'ya tamamen bütünleştirilmesi için işbirlikçilerin kültürel olarak da hazırlanmasının gerekli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu kapsamda kültürleşme olarak adlandırılan strateji 19'uncu yüzyılda yoğun olarak uygulanmıştır. Ancak bu strateji sonraki dönemlerde Kuzey Kafkasya'daki etnik milliyetçi hareketlerin temel taşıyı teşkil etmiştir.

Kültürleşme, Rusların diğer halklarla etkileşimlerinde de kullanılmış bir stratejidir. Ruslar, yeni fethettikleri topraklarda yerel liderlerin ve toplumun önde gelenlerinin işbirliğini garantiye almak için yerli halklardan küçük yaşta çocukları seçmişler ve onlara rehine olarak el koymuşlardır. Zaman içinde bu rehinelere bir kısmı Moskova'ya gönderilmiş, Rus okullarında eğitilmiş ve Hıristiyanlaştırılmıştır. Geri kalanlar ise Astrahan, Nalçık, Vladikafkas ve diğer şehirlerdeki yeni kurulan okullarda eğitilmiştir (Khodarkovsky 2008:3-4).

Gerçekte Rusya'daki kültürleşme asimilasyonla aynı görülmemiştir. Asimilasyona tabi tutulanların tamamen Ruslaşması, Hıristiyanlaşması ve kendi toplumlarıyla bağlarının kopartılması amaçlanmıştır. Bölgeyi tamamen Rusya ile bütünleştirmek için asimilasyon en fazla başarı vadeden stratejydi. Ancak Kuzey Kafkasya halklarının tamamını asimile edemeyeceklerini hesap eden Ruslar, 19'uncu yüzyılda farklı bir yöntem başvurmuşlar-

dır. Bu yöntem; Rus kültürünü benimsemiş ancak kendi toplumlarında hala etkili olabilecek ve Rus çıkarlarını en iyi şekilde temsil edebilecek kişilerin yetiştirilmesi şeklinde belirlenmiştir (Khodarkovsky 2008:4). Kültürleşenler Rus askeri veya sivil görevlisi olmalarına rağmen kendi yerli halklarının da güven ve saygınlığını sürdürmekte, yerel dili konuşabilmekte ve İslam dininin gereklerini uygulayabilmekteydiler. Rus İmparatorluğu'nun bu şekilde, bölgede çok sayıda gerçek işbirlikçiye sahip olması ve bunların Rus çıkarlarını gönülden savunması, Rus hukukunu ve değerlerini yerli halklara transfer etmesi amaçlanmıştır.

Rus kültürü verilen rehineler genellikle kendi anavatanlarına geri dönmemişler, Rus ordusunda ve bürokraside çeşitli görevler almışlardır. Rehinelere bazıları Rus yaşam tarzına alışmış, Ortodoks Hıristiyanlığa geçmiş ve kendi toplumlarından uzaklaşarak Rusya'nın diğer bölgelerinde yerleşmiştir (Khodarkovsky 2008:4). Az sayıda rehine ise dönemler içerisinde özerk cumhuriyetlerde başkan, başbakan vb kritik görevlere getirilmiştir.

Rusların kültürleşme stratejisi kısmen başarı sağlamasına rağmen, stratejinin parçası olarak ve bundan bağımsız bir şekilde uygulanan Hıristiyanlaştırma politikası yerel halkı kendilerinden uzaklaştırmış, İslam dinine daha fazla yakınlaştırmıştır. *Bu şekilde uygulanan stratejilerin ilk ikilemi ortaya çıkmıştır* (Khodarkovsky 2008:5).

Rusya'nın stratejilerinde ortaya çıkan tutarsızlıkların önemli bir nedeni de Kuzey Kafkasya'nın sömürge olarak yönetimi ile tam olarak Rus imparatorluğuna bütünleştirilmesi yaklaşımları arasındaki kararsızlık olmuştur. Resmi yaklaşımda sömürgeleştirmeden ziyade bütünleştirme düşüncesi hâkim olmuştur. Rasyonel çıkarlar ise sömürgeleştirme ve uzaktan yönetimi gerektirmiştir. Çarlık Rusyası zaman zaman bu ikilem arasında kararsız kalmış ve ara bir yaklaşımın adımlarını atmıştır.

Rusların Kuzey Kafkasya'yı kontrol stratejilerinde, bölgenin tabi olacağı hukuk sistemi her dönem tartışmaların odağında yer almıştır. İlk dönemlerde, yerel temsilcilerden ve Rus yetkililerden oluşan karma mahkemeler teşkil edilmiştir. Bunlar yerli halk tarafından Rus çıkarlarına hizmet ettiği düşünüldükçe benimsenmemiş ve kısa ömürlü olmuştur. Daha sonraki yıllarda yerli halkı tamamen Rus hukuk sistemine tabi kılma girişimleri olmuş ancak şiddetle tepki gösterilmiştir. Bu uygulamalara direnen halk, Rus temsilcisi olarak görülen yerel yöneticilerden uzaklaşmaya ve din adamlarının etkisine girmeye başlamıştır. Nihayetinde Rus hükümeti, yerli halkın kendi hukuk sistemine tabi olmasını kabul etmiş ancak temyiz makamı olarak Rus yetkililerini ve askeri otoritelerini kurumsallaştırmıştır. Bu şekilde Ruslar sömürcülere özgü ikili hukuk sistemini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ancak sorun burada bitmemiştir. Yerli halk için geleneksel hukukunun mu yoksa şeriat kurallarının mı kurumsallaştırılacağı uzun süre çözülememiştir. İki hukuk sistemi birçok alanda birbirleriyle karşıtlıklar taşımıştır.

Rusya geleneksel hukuk kurallarının kurumsallaştırılmasını benimsemiştir. Bu yaklaşım Kabardeyler ve Kumuklar gibi soyluluğa değer verilen hiyerarşik toplumlarda kabul görmesine ve meşruiyet sağlamasına rağmen halkın küçük yerleşim birimlerinde ve daha dağınık yaşadığı dolayısıyla soyluluğun ve hiyerarşik yapılanmanın baskın olmadığı Dağıstan halklarında, Çeçenlerde ve Adıgelerde karşılık bulmamıştır. *Bu bölgelerde Sufi kuralların gücü yerlileri Rus etkisine karşı daha dirençli yapmış, pasifize edilmeleri Rus ordusunun baskıcı ve sert uygulamalarına bırakılmıştır* (Khodarkovsky 2008:8). Bu kapsamda Rus ordusu genellikle cezalandırma yoluna tercih etmiş, köyler yıkılmış, erkekler katliama tabi tutulmuş, kadınlar ve çocuklar köleleştirilmiş, yerli nüfus göçe zorlanmış ve Rus hukuku zorla yerleştirilmek istenmiştir.

1800'li yıllarda Rus General Ermolov bu tür politikaların en katı uygulayıcısı olmuştur. Gerçekte bölgeden sorumlu Rus askeri yöneticilerinin çoğunluğu General Ermolov'un yaklaşımını benimsemiştir. General Nikolai Raevsky ve Genel Vali Mikhail Vorontsov gibi sayıca az olanlar ise ticaret, eğitim projeleri ve hoşgörülle iyi bir yönetim kurmaya çalışmıştır (Khodarkovsky 2008:9).

SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ STRATEJİLERİ

Rusya'da 1917 Bolşevik devrimi Kafkasya'yı da kaosa sürüklemiştir. Kaos 1923'e kadar devam etmiştir. Kuzey Kafkasya'da değişik gruplar bölge için alternatif siyasi projeler üzerinde mücadele etmiştir. Kısa ömürlü bağımsız devlet ve siyasal birimler ortaya çıkmış ve yok olmuştur. *Kuzey Kafkasya'yı kontrol etmekte zorlanan Sovyet yöneticileri Müslüman halklara kendi kaderlerini tayin etme hakkı tanıyacaklarına dair söz vermiştir* (Melvin 2007:9). Sovyetler bu politika ile Komünist devrime karşı olan dini liderlerin etkisindeki Kuzey Kafkasya'da etnik-milliyetçi fikirlere yakın olan yerel seçkinlerin desteğini sağlamayı başarmıştır. Bu politika aynı zamanda Çarlık Rusyası'nın böl ve yönet taktiği etkisi göstermiş, eski dini seçkinler ve yeni etnik-milliyetçi seçkinler ile her iki grubu destekleyen halk bölünmüştür. Bu taktikle bölge halklarının yeni rejime desteği sağlanmıştır.

Sovyetler, 1917 devriminden sonra bölgede etkinlik kazanmaya başlayan Şeriat yanlısı akımları ve bunların kontrolündeki dini kurumların rolünü sınırlamayı amaçlamalarına rağmen başlangıçta temkinli davranmıştır (Melvin 2007:8). 1920'lerin ortalarından itibaren yeterince güçlü olduklarını düşünerek Kuzey Kafkasya toplumlarını istedikleri gibi şekillendirmek ve yönetmek için yeni politikalarını uygulamaya koymuşlardır.

Sovyet yönetimi, Bolşevik devrimin ilk yıllarında desteklerine ihtiyaç duydukları etnik milliyetçi seçkinlerin sonraki yıllarda fazla güç kazanmasından endişelenmiştir. Bunları ve din adamlarını zayıflatmak, yerel halkı silahsızlandırmak için harekete geçilmiştir. Çarlık döneminden kalan Şeriat mahkemeleri ve İmparatorluk Müftülük Sistemi 1926'ta kapatılmış, Arapça

yerine Latin alfabesi kabul edilmiş, daha sonra Kiril alfabesi uygulamaya konulmuştur. Yeni devlet okulları açılarak çocukların dini ve Arapça eğitim veren okullardan koparılması amaçlanmıştır. *1928'de tarım kolektifleştirilmiş ve din adamlarının toprak sahipliği ve dolayısıyla güçleri önemli ölçüde azaltılmıştır* (Melvin 2007:10).

Bu politikalar birçok durumda şiddetli bir direnişle karşılaşmıştır. 1930'larda bütün ülkede başlayan siyasi tutuklamalar Kuzey Kafkasya'yı da kapsamıştır. İslami akımlardan hala endişe duyan Sovyetler, din adamlarının ve Arap kültürünün etkisini azaltmak için Kuzey Kafkasya'yı etnik-dilsel hatlarla bölmüştür. 1922-1936 yılları arasında yeni siyasi birimler yaratılmıştır. Ancak bu uygulamalar, etnik grupları ve aynı dili konuşanlar ile aşiretleri ve boyları da böldüğü için yeni anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu süreç bir seri sınır düzenlemeleri, toprak transferleri ile devam etmiş, komşu halklar arasında yeni düşmanlıklar ortaya çıkmıştır. Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi Sovyetler döneminde de Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin toplumsal ve siyasal dinamiklerinin bölünme ve birleştirme yoluyla şekillendirilmeye çalışılması yaygın bir uygulama olmuştur. Kuzeybatı Kafkasya'nın Çerkezlerin Adıge, Çerkez ve Kabardey gibi yeni siyasi birimlere bölünmesi tipik bir örnektir 1922'de birbirleriyle benzerlikleri olmayan Kabardey ve Balkarlar aynı cumhuriyet altında birleştirilmiştir. Çeçen-İnguş özerk cumhuriyeti ise 1944'te dağıtılmıştır. Bu uygulamaların hemen tamamı önemli sorunlara yol açmıştır.

Sovyetleri toplumsal mühendislik projesinin önemli uygulamalarından biri olan yeni işbirlikçi sekinler yaratma kapsamında, 1930'ların sonlarında özerk cumhuriyetlerdeki yöneticilerin çoğu Moskova'ya bağlı yeni kadrolarla değiştirilmiştir (Melvin 2007:11). Yeni kadrolar Moskova'nın otoritesinin ve meşruyetinin sağlanması ile Sovyetlerin dönüşüm ve modernizasyon programlarının hayata geçirilmesinde önemli görülmüştür. Bu kadrolar İslam karşıtı programların yürütülmesinde de rol almıştır. *Bu dönemde anti İslamcı kampanyalar sonucu 18'inci yüzyıldan 1917'ye kadar gelişen İslami kültür büyük oranda tahrip edilmiştir* (Melvin 2007:11). Cami, medrese ve mektep gibi din eğitimi veren okulların kapatılması nispeten seküler olan din eğitimi engellemiş, eğitimsiz ve daha katı anlayışa sahip din adamlarının gayri resmi faaliyetlerine olanak sağlanmıştır.

Sovyet döneminin ikinci bölümünü II. Dünya Savaşı ve sonrası oluşturmaktadır. Savaş bölge üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Alman kuvvetlerinin ilerlemesiyle Sovyet yöneticileri Müslümanların sadakatlerinden ve Almanlara yardım edeceklerinden kuşkulananarak önceki politikalarına geri dönmüş, resmi olarak ancak sıkı bir kontrol altında İslam dininin yaşanmasına fırsat vermişlerdir. Sovyetler Birliği içerisinde, "Müslümanların Ruhani Kurulları" ismiyle dört yeni müftülük oluşturulmuş ve din işlerini yönetmekle görevlendirilmiştir. Bunlar, Çarlık Rusyası'ndaki müftülüklerle

benzer şekilde siyasi otoritelere sorumlu olarak teşkil edilmiştir. Bir müftülük de Kuzey Kafkasya için teşkil edilmiştir (Melvin 2007:11) .

Alman ordusu 1942'de Kafkasya'nın bir kısmını işgal etmiştir. Bu dönemde Almanlara destek sağlandığı iddialarıyla Sovyet yöneticileri ile bölge halkları arasında güven sorunu ortaya çıkmış ve Almanların bölgeyi terk etmesinden sonra sorunlu yıllar başlamıştır.

1943 ve 1944 yıllarında tüm Kafkas halkları kitleler halinde Sibiry ve Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiştir. Binlerce Kuzey Kafkasyalı yollarda ölmüştür. Zoraki yer değiştirmeler Nazilerle işbirliği gerekçesiyle çok kısa sürede yapılmış, eski özerk yönetimler dağıtılmış, sürülen grupların toprakları bölgede kalan Sovyetlere sadık diğer gruplara verilmiştir. Sürgüne gönderilenlerin evleri yeni yerleşenler tarafından işgal edilmiş, işgal edilmeyenler ise yıkılmış ve tahrip olmuştur.

Sürgüne gönderilenlere 1957'de resmi olarak yeniden hakları verilmiştir. Kısa süre içinde yaklaşık 50 bin aile Kuzey Kafkasya'ya dönmüş, topraklarını ve evlerini geri almak istemiştir. (Melvin 2007:12). Bu durum Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinin tamamında gerginliklere ve çatışmaları neden olmuştur. Sürgün yıllarından kaynaklanan sorunların bir kısmı günümüzde de devam etmektedir.

1943-1944 yıllarında dağıtılan Çeçen-İnguş, Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkez cumhuriyetleri 1957'de tekrar kurulmuştur. Ancak eski topraklarının tamamına sahip olamamışlardır. Dağıstan, Gürcistan, Kuzey Osetya, Stavropol Krai ve Krasnodar Krai tarafından işgal edilen topraklar ana çatışma noktalarından biri olarak yıllardır devam etmektedir. 1970'da İnguşlar Kuzey Osetya'ya verilen Prigorodny mıntıkasının tekrar ele geçirilmesi için gösteriler yapmışlar ancak şiddetli çatışmalar sonucu bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. 10 yıl sonra çatışmalar tekrar başlamış, İnguşların Kuzey Osetya'da mülk alması yasaklanmıştır (Krag 1995:35). 1992'de başlayan çatışmaların yaygınlaşması üzerine bölgeye Rus askeri birlikleri gönderilmiş ve İnguşlar tartışmalı topraklardan çıkarılmıştır.

1953'de Stalin'in ölümünden sonra Kuzey Kafkasya görünüşte nispeten sakin bir döneme girmiştir. Gerçekte Sovyetlerin sıkıyönetimi halklar arasındaki önemli anlaşmazlıkları maskeleymiştir. Toplumlar arası gerginlikler Çarlık Rusyası'nın ve ilk dönem Sovyet politikalarının devam eden mirasından, özellikle yer değiştirmelerden kaynaklanmıştır. İslami akımlar II. Dünya Savaşını takip eden dönemde yer altında ve örtülü olarak tekrar güç ve siyasi bir karakter kazanmaya başlamıştır. Radikal İslam sürgün döneminin de etkisiyle özellikle Çeçen ve İnguşlar arasında daha etkili olmuştur (Ro'i 2000:407). Tarikatlar, siyasal, sosyal ve ekonomik çöküntü yaşayan bölge halkları için toplumsal bağlılığının, dayanışmanın ve varlığını devam ettirebilmenin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu şekilde İslami hareketler toplumun sosyal ve ekonomik organizasyonu ile birleşirken dini ve etnik kimlikler de kaynaşmıştır.

Özellikle genç kesim arasında gizli olarak ortaya çıkan dini örgütlenmeler ulusal kimliği kuvvetlendiren, Rusya karşıtlığını ateşleyen ve gençleri Komünizm düşmanlığına yönlendiren çok boyutlu işlemlere sahip olmuştur (Ro'i 2000:417).

1960'larda Sovyet yetkililerin ülkedeki Sosyalizmin artık olgunlaştığını, ulusal ve dinsel antikomünist hareketlerin büyük ölçüde ortadan kalktığını değerlendirmeleri ve kısmi yumuşama dönemi ile birlikte İslami akımlar yeni bir ivme kazanmıştır. İslam ve din adamlarının tamamen Komünist sisteme entegre edildiği varsayılmış, bunun sonucu olarak müftülükler için daha fazla serbestlik sağlanmıştır. Camiler kontrollü bir şekilde serbest bırakılmış, bu kısmi serbestlik farklı sonuçlar çıkarmıştır. 1970'lerin sonunda resmi rakamlara göre tüm ülkede 300 adet kayıtlı cami görünmesine rağmen gerçek rakam 700 civarındadır (Hunter 2004:34). Sovyetlerin 1980'lerde Afganistan'daki gelişmelere müdahalesi ve nihayet işgali Kuzey Kafkasya'nın Müslüman halkları arasında tepkilere neden olmuş, Sovyet yetkililer bir kez daha sıkı tedbirleri yürürlüğe koymuştur.

Sovyetler döneminde Kuzey Kafkasya'nın bölge dışından merkezden kontrol edilmesi ve yönetilmesi bölgenin toplumsal yapılanması üzerinde önemli etkiler oluşturmuştur. Sovyetler de Çarlık Rusyası gibi bölge halklarını yönetmek için politikasını aşiret ve alt gruplarının bağlılığını sağlama, seçkinlerin işbirliğini devam ettirme üzerine kurmuştur. Bu politika Rus emperyalist ve sömürgeci yönetim anlayışının da temeli olarak görülebilir (Jersild 2003:18-20). Bölgeyi kontrol edebilmek için toplumsal gruplar arasındaki farklılıkların siyasi kazanımlarla istismar edilmesi Çarlık Rusyası'nda ve Sovyetler döneminde çok fazla değişmemiştir. Bu politika bölgenin toplumsal modernizasyonunu tam olarak sağlamadığı gibi gelecekteki özelliklere dayalı toplumsal yapının kuvvetlenmesini mümkün kılmıştır.

Stalin sonrası nispi barış döneminde muhafazakârlık ve gayri resmi ekonomi teşvik edilmiş, Sovyetler birliğinin dağılmasını müteakip başta yolsuzluk olmak üzere çeşitli suçlarda patlama yaşanmıştır. Bu dönemde, uzun süredir devam eden ulusal kimlikleri öne çıkarma girişimleri de sonuç vermeye başlamıştır. Büyüyen ulusal bilinçlenmenin işaretleri görülmüş yerli halklar önemli sosyal, ekonomik ve siyasal ilerlemeler gerçekleştirmiştir. Bölgede Sovyetlerin etkisi zayıflarken Rus kökenli nüfusun yaşamı git-tikçe zorlaşmıştır. Rus kökenliler bölgeden göç etmeye başlamıştır. Rus kökenlilerin ayrılması Sovyetlerin uzaktan yönetimini zayıflattığı gibi Rus dili, Rus kurumları ve eğitim sistemi de darbe yemiş, ekonomide bazı sektörler çalıştırılmaz hale gelmiştir.

Sovyetler birliğinin çökmesi ve dağılmasının Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri ve halkları üzerinde dramatik sonuçları ortaya çıkmıştır. Merkezi otoritenin zayıflığı ile yerel yetkililerinin ve yerel kurumların yolsuzluğa bulaşmışlıkları ve etkisiz durumları bölgede yeni hareketlere uygun ortam

sunmuş, bölgenin geleceği hakkında farklı yaklaşımların mücadelesine yol açmıştır. Bu dönemde Kuzey Kafkas halklarının taleplerine İslami akımlar değil etnik temele dayanan ulusalcı akımlar başta siyasi egemenlik sağlanması olmak üzere öncülük etmiştir.

Bu dönemde Sovyet bölgesel düzenlemelerin mirası tüm Kafkasya'yı etkilemiştir. Sınır çatışmaları ve toprak anlaşmazlıkları başta Azerbaycan'da Dağlık Karabağ, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya'da, Kuzey Osetya ve İnguşetya arasında olmak üzere bölgenin tamamında ortaya çıkmıştır (Hunter 2006:113).

Sovyetlerin çökmesiyle daha önce Sovyetlerle işbirliği yapmış ve kontrolünü kabul etmiş olan daha yaşlı din adamları yeni genç nesiller tarafından dışlanmıştır. İslami referanslı çok sayıda parti ve örgüt ortaya çıkmıştır. Siyasi liberalleşmenin sınır kontrollerini gevşetmesi Kuzey Kafkasya Müslümanlarını dış etkilere açık hale gelmiş ve Selefilik hızla artmaya ve güç kazanmaya başlamıştır.

Selefilik 1980'lerde yerleştiği Dağıstan ve Çeçenistan'dan tüm Kuzey Kafkasya'ya yayılmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin toplamı Kuzey Kafkasya'nın Müslüman toplumlarında usun süreli mücadeleyi başlatmıştır.

RUSYA FEDERASYONU İLK DÖNEMİ

Rusya Federasyonu, Çarlık Rusyası'nın ve sonrasında Sovyetlerin Kuzey Kafkasya'daki uygulamalarının yarattığı çok boyutlu sorunlarla birlikte çatışmacı etnik kimlikler ve yükselen radikal İslami miras olarak almıştır.

Rus yönetiminin 1991'den itibaren mücadelesi tüm Rus topraklarında olduğu gibi Kuzey Kafkasya'da da bölünmeleri yenmek ve yeni Rus devletini ortak bir proje çerçevesinde yaratmak olmuştur. Ancak yeni Rus liderlerin uyguladıkları politikalar Kuzey Kafkasya özelinde amaçladıkları hedeften ziyade istikrar ve güvenliğin daha fazla bozulmasına, bölünmelerin keskinleşmesine hizmet etmiştir.

Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarında sınır değişiklikleri ve toprak talepleri ile yapısal reform istekleri, bölgesel yöneticilerin atanması, merkezi hükümetle özerk cumhuriyetlerin ilişkilerinin belirlenmesi ana gündem maddeleri olmuştur.

1990'ların başlarındaki genel hava daha fazla yerel haklar ve siyasi egemenliğe saygı yönünde görülmüştür. Egemenlik konusunda geniş serbestiler tanınması ulusalcı hareketleri teşvik etmiştir. 1991'de Çeçenistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Kahn 2002:36). Aynı yıl, önceki dönemlerde Kuzey Kafkasya'da yerlerinden edilenlere topraklarının geri verilmesi ve tazmin edilmelerini kapsayan bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasa, Kuzey Kafkasya'da sınırların yeniden çizilmesinin önünü de açmıştır.

1992'de İnguşetya, Çeçenistan'dan ayrılmıştır. Ancak İnguşetya'nın sınırları tam olarak çizilmediğinden Sunzhensky mıntıkası üzerinde Çeçen-

İnguş, Prigorodny mıntıkası üzerinde ise İnguş- Oset çatışması devam etmiştir. 1992'de İnguşetya'nın Kuzey Osetya ile çatışmasında 600 kişi hayatını kaybetmiş, binlerce insan yaralanmış, on binlerce mülteci yerlerini kaybetmiş, gerginlik 1990'lar boyunca devam etmiştir (Melvin 2007:16).

Yeni çıkan yasa ile teşvik edilen etnik egemenlik arayışları Kabardey-Balkar özerk cumhuriyetinde de gerginliklere neden olmuştur. Balkar nüfusunun neredeyse tamamı Stalin tarafından sürülmüş ve 1944'te cumhuriyetin isminden Balkar kaldırılmıştır. 1957'de sürgünden dönüşlerinde Balkarlar eski topraklarının çoğuna tekrar sahip olamamıştır. 1992'de yapılan bir referandumda cumhuriyette nüfusun yüzde 8'ini oluşturan Balkarlar ayrılmak yönünde oy kullanmışlardır. Ancak Rusya bu kararı desteklememiş, Kabardeyler de karşı çıkmıştır (Melvin 2007:16). Balkarlar bugüne kadar ayrı bir özerk cumhuriyet olma taleplerini sürdürmüşlerdir.

Gerçekte Rusya Federasyonu uzun süre Kuzey Kafkasya'ya yönelik politikalarını oluşturamamıştır. Çıkarılan yeni yasalar, başta 1992 Federasyon Anlaşması, 1993 Rus Anayasası ve özerk cumhuriyetlerle yapılan ikili anlaşmalar merkezle yerel yönetimler arasında yetkinin paylaşılması noktasında gerginlikle yaratmıştır.

Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu Kuzey Kafkasya cumhuriyetleriyle olan yapısal sorunların kısmen çözülmesinden sonra yerel liderlerin etki altında tutulmasına odaklanmıştır. 1990'lar boyunca Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri demokratik yönetim kurumları teşkil etmişler ve yöneticilerini seçimlerle belirlemişlerdir. Federal hükümet ise sıklıkla seçimleri manipüle ederek yöneticiler üzerinde kontrolü amaçlamıştır.

Rusya Federasyonu kısa sürede etnik- kültürel özgürlükler ve demokratik söylemlerinden vazgeçmiştir. Bunun yerine Kuzey Kafkas cumhuriyetleri yönetici elitleri ile ilişkilerini geliştirerek istikrarın sağlanmasına odaklanılmış, ikili ilişkiler anlaşmalarla kurumsallaştırılmıştır. Demokratikleşme ve halkın katılımının sağlanmasından ziyade yerel yöneticilerin desteklenmesi, yolsuzluk başta olmak üzere suça bulaşmış ve halktan kopmuş yönetimler ortaya çıkarmıştır. Kuzey Kafkasya yıllar içerisinde yerel beyliklerin, suç şebekelerinin ve radikal İslamcı grupların kontrolünde bir bölgeye dönüşmüştür.

Yeltsin yönetiminin son yıllarında durum iyice kötüleşmiş, Rusya merkez ve bölgeler arasında güç dağılımını yeniden kendi lehine ayarlamak için politikalar üretmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde yaşanan I. Çeçen Savaşı Kuzey Kafkasya'daki yaşamın tüm boyutlarını etkileyen sonuçlar çıkarmıştır. Savaş, Rus kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanmış, bölgeyle ilişkilerini biraz daha çarpık hale getirmiş, Moskova ve bölgedeki yönetimlerin sertleşmesine zemin hazırlamış, radikal İslam'ın yayılmasının önünü açmış, bölgede yolsuzluk ve ekonomik bozulmaya katkı yapmıştır.

Savaş esnasında ve sonrasında çoğunlukla Araplardan oluşan uluslararası cihatçı gruplar Çeçenistan'a sızmayı başarmışlardır. Şamil Baseyev gibi

yerel liderler bu gruplarla ilişki kurmuşlar ve uluslararası İslamcı örgütlerin desteğini sağlamışlardır. Bunun sonucunda Çeçenistan savaşı ulusal amaçlardan İslami hedeflere dönmeye başlamıştır.

Rusya Federasyonu, 1. Çeçen savaşı sonrası 1996-1999 yılları arasında Çeçenistan'ı uzaktan yönetmeyi tercih etmiştir. 1997'de yapılan Çeçenistan başkanlık seçimlerinde Rusların desteklediği aday Aslan Maskhadov yüzde 60 oy ile seçimi kazanmış ancak radikal İslamcı lider Şamil Basayev ise yüzde 20 ile başbakan olmuştur (Trenin 2004:32). Kısa sürede Maskhadov ile Basayev arasında iktidar mücadelesi başlamış, bu mücadele ılımlı gruplarla Basayev destekleyen Şeriat kurallarına uygun İslami Çeçen Cumhuriyeti kurulmasını isteyen gruplar arasında çatışmalara dönmüştür. Radikallerin gittikçe halk arasında da destek bulması üzerine Maskhadov Şubat 1999'da Şeriat hukukunu uygulamaya başlamıştır (Trenin 2004:32). Çeçenistan'daki radikal İslamcılar Dağıstan üzerinde de hak iddia etmeye ve iki bölgenin birleşerek tek bir İslami devlet kurmasını talep etmeye devam etmiştir. Çeçen gruplar, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Dağıstan'ın Çeçenistan'a yakın sınır bölgelerinde kurulan ve Şeriat kurallarının uygulanmaya başladığı kurtarılmış yerleşim birimlerinin varlığını Dağıstan'a karşı İslami kurtuluş savaşının meşruiyetini sağladığını düşünmüşlerdir (Souleimanov 2005). 30 Ağustos 1999'da İslamcı Çeçen militanlar Dağıstan'a girmişler ve Rus kuvvetleriyle savaşmışlardır. Çeçen İslamcılarının arasında El-Kaide mensuplarının da olduğu iddia edilmiştir. Bu olaylar üzerine dönemin Rusya devlet başkanı Putin Rus askerlerinin Çeçenistan'a tekrar girmesini emretmiş ve II. Çeçen Savaşı başlamıştır.

PUTİN DÖNEMİ

Vladimir Putin, 1999 Ağustos ayında Rusya'nın başbakanı olarak atanmasından sonra Rus devletinin güçlendirilmesini ana konulardan biri olarak görmüştür. Putin başlangıçtan itibaren merkezi hükümet ile bölgesel yönetimlerin yeniden şekillendirilmesini temel politik hedef olarak belirlemiştir. Rus devletinin güçlendirilmesini amaçlayan bu politikanın en önemli yapı taşlarından birini Kuzey Kafkasya oluşturmuştur. Putin, Kuzey Kafkasya'yı; yerel yöneticilerin merkezi olarak atanması, idari ve bölgesel yeniden yapılanma ve askeri güvenlik tedbirlerinin artırılması ile istikrara kavuşturmayı planlamıştır. 1999'da Radikal İslamcı Çeçen grupların Dağıstan'ın bazı bölgelerini işgali Putin'e yeni politikayı uygulama fırsatını vermiştir. İlk reformlar 2000'de başlatılmış ve mevcut askeri bölge sınırlarına dayanan yedi federal bölge kurulmuştur. Her bölgeye tam yetkili başkanlık temsilcisi görevlendirilmiştir. Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri Güney Federal Bölgesi'ne bağlanmıştır.

Rus hükümeti, bölgesel yönetimlerin anayasa ve yasalarının Rusya'nın yasal mevzuatı ile uyumlaştırılmasını planlamış, başkanlık temsilcilerinin uyumlaştırmadan sorumlu tutmuştur. Rusya Federasyonu anayasasına

aykırı davranan özerk cumhuriyetlerin başkanlarının görevden alınmasına imkân veren bir yasa çıkarılmıştır (Melvin 2007:24). Ayrıca yerel cumhuriyetlerin başkanları ve valilerinin Rusya Federal Konseyi'nde temsili sonlandırılmıştır. Bu düzenlemelerle güç dengesini Rus merkezi hükümeti lehine değiştirilmiştir.

Putin 2002'de ikinci reform paketini başlatmıştır. Yeltsin döneminde bölgesel yönetimlerle yapılan ticari, ekonomik, siyasi ve idari özel ikili anlaşmalar iptal edilmiştir. Bölgesel hükümetlerin yapıları standartlaştırılmaya çalışılmış ve özel ayrıcalıklar kaldırılmıştır. Bu tür düzenlemeler Kuzey Kafkasya özerk cumhuriyetlerini hedeflemiştir. Bu kapsamda 2003-2004 yıllarında Dağıstan Cumhuriyeti, Yeltsin döneminde 1994 anayasası ile verilen ve birçok etnik grubun temsili mümkün kılan yönetim yapısını değiştirmeye zorlanmıştır (Kisriev 2005:26-30). Başlatılan reform hareketleri Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde fazla dikkate alınmamış ve çoğunlukla uygulanmamıştır.

Birinci döneminin sonunda yerel liderlerin ve yönetimlerin güçlerini azaltmayı ve merkezileştirmeyi tam olarak sağlayamayan Putin, başkanlığının ikinci döneminde Kuzey Kafkasya'ya yönelik yaklaşımını gözden geçirmiş bu kapsamda; özerk cumhuriyetlerin yöneticilerini kendine sadık yenileri ile değiştirilmesi, daha otoriter tedbirler alınması ve bölgede idari-bölgesel yeniden yapılanma başlatılmasına karar vermiştir.

Bu kapsamda; küçük bölgeleri büyük komşularıyla birleştirme projesi gündeme taşınmış, 2005'te Adige özerk cumhuriyetinin Rus kökenlilerin çoğunlukta olduğu Krasnodar krai ile birleştirilmesi tartışılmaya başlanmıştır. Benzer şekilde Çeçenistan'ın İnguşetya ile Kuzey Osetya'nın Güney Osetya ile birleştirilmesi fikri ortaya atılmıştır. Adigeler kendileriyle ilgili öneriye sert tepki göstermişler ve bir seri gösteriler sonucunda öneri gelecekte bir zaman dilimine ertelenmiştir (Smirnov 2006). Birleşme tartışmalarına Rus kökenlilerin çoğunlukta olduğu cumhuriyetler de karşı çıkmıştır (Perovic 2006). Tepkiler üzerine Putin taktik değiştirmiş ve sınırları değiştirmeden yerel yönetimlerin kurumlarını ve yetkilerini devretmeye başlamış, birleştirme zamana yayılmıştır.

Putin, Rus Federal hükümetinin aleyhine fazla güç kazanmış ve Rus amaçlarını yeterince sadık olmayan yöneticileri değiştirmeye 2001 yılında İnguşetya başkanı Ruslan Aushev ile başlamıştır. Aushev'in istifası üzerine Rusya'da yetişmiş ve Rus güvenlik birimlerinde uzun süre çalışmış Moskova yanlısı Murat Zyazikov aday olarak seçimlere girmiştir. 2002 seçimlerini kazanan Zyazikov'un meşruiyeti tartışmalı olmuştur.

Putin 2004'te güvenlik durumunu öne sürerek tüm bölgesel başkanlık seçimlerini iptal etmiş ve başkanları kendisi atamaya başlamıştır. Bu kapsamda 2005-2006 yıllarında Dağıstan, Kabardey-Balkar ve Kuzey Osetya başkanları da Putin'in güvendiği isimlerle değiştirilmiştir (Europe/Radio Liberty:20 Feb 2006, 19 Sep 2005, 27 Sep 2005, 2 June 2005) (Smirnov

2005). Bu tür uygulamalar bölgede Rus kontrolünü artırmadığı gibi istikrarı iyice bozmuş, halkları meşruiyeti olmayan yerel liderlerden uzaklaştırmış ve Selefi gruplara yakınlaştırmıştır.

Putin döneminin önemli olaylarından biri de II. Çeçen Savaşıdır. Bu savaş, Ekim 1999'da başlayan savaşta Rus kuvvetleri ve Rus yanlısı Çeçen milisleri Şubat 2000'de başkent Grozni'yi ele geçirmiştir. Ancak çatışmalar hala devam etmektedir. II. Çeçen Savaşı da birincisi gibi önemli sonuçlar doğurmuştur.

Çeçenistan ile baş edemeyeceğini anlayan Putin, sorunu "Çeçenleştirme" karar vermiştir. Bu bağlamda Ruslara yakın olan aşiretlere ayrıcalık tanınmış, milislerine yardım edilmiş ve aşiretlerin ileri gelenleri yönetime getirilmiştir. Aralık 2005'te Kadyrov aşiretinin ileri gelenlerinden Ramzan Kadyrov önce başbakan 2007'de ise başkan yapılmıştır. Kadyrov yönetimine ekonomik destek sağlanmış, yeni projeler hayata geçirilmiştir. Yönetim gittikçe güçlendirilmiş ve Rus kuvvetleri bölgeden çekilmeye başlamıştır. Ruslar terör örgütleriyle mücadele etmek üzere bazı seçkin birlikleri bölgede bırakmıştır.

Çeçenleştirme Rus hükümeti açısından istenmeyen sonuçlar yaratmıştır. Rus kökenlilerin ayrılması ve Çeçenleştirme politikalarının sonucunda; Moskova Çeçenistan içindeki doğal müttefiklerini kaybetmiştir. Rusya, yerel milislere ve aşiret reislerine güvenmek durumunda kalmıştır. Çeçenistan, iç dinamiklerin etkisiyle bir taraftan Dağıstan ve İnguşetya 'ya yönelik toprak talepleriyle birleşen ve Büyük Çeçenistan'ı kurmayı amaçlayan etnik milliyetçi politikalar diğer taraftan İslami Çeçen Cumhuriyeti ve hatta Kuzey Kafkasya İslam Devleti politikası arasında sıkışmıştır (Uzzell 2006a, 2006b).

Putin başkanlığındaki Rusya, Kuzey Kafkasya'daki sorunlarla mücadelesini artan bir şekilde terörizmle savaş olarak görmüştür. Bu kapsamda 11 Eylül olayları ve sonrasında ABD'nin İslami Teröre karşı başlattığı savaş Rusya'ya kendi yaklaşımına uluslararası meşruiyet sağlama fırsatı sunmuştur. Rusya Kuzey Kafkasya'daki tüm güvenlik problemlerini küresel cihad hareketiyle ilişkilendirmiştir. Bu kapsamda Kuzey Kafkasya'daki İslamcı terör örgütlerinin hem Rusya'nın hem de uluslararası toplumun güvenliğine ciddi tehdit oluşturduğu tezi işlenmiş ve uluslararası camiayı ikna etmekte de kısmen başarılı olunmuştur. Böylece sert tedbirler için terörle mücadele politikasına uluslararası meşruiyet sağlamıştır.

1998'den sonra yeni yasal düzenlemelerle ve güvenlik birimlerinin yeniden teşkilatlanmasıyla terörle mücadeleye yoğunlaşmış, 1999'dan sonra Çeçenistan, Dağıstan ve İnguşetya başta olmak üzere Kuzey Kafkasya'da kapsamlı operasyonlar başlatılmıştır (Piper 1999). Rusya'nın başlangıçta kara kuvvetleriyle büyük operasyonlar icra edip yoğun ateş gücünün kullanımına önem verdiği klasik yaklaşımı ile Terör örgütleri etkisizleştirilemediği gibi sivillere verilen zararlardan dolayı tepkiler artmıştır. Bu strateji

yerine özel kuvvetlerin kullanımına ve asimetrik güçten faydalanmaya dayanan stratejiler uygulanmaya başlanmıştır. Strateji değişikliği de fayda getirmemiştir. İsyancı gruplar da kendi stratejilerinde değişiklikler yapmışlar ve şiddeti Rus kuvvetlerinin yoğunlaştığı bölgelerin dışına Kuzey Kafkasya'nın diğer cumhuriyetlerine, hatta Rusya'nın diğer bölgelerine ve büyük şehirlerine taşımışlardır. Özellikle şehir merkezlerine taşınan terör olaylarına karşı Rus ve yerel hükümetlerin karşı operasyonları sivil zayıatı artırmış ve resmi yöneticileri zor durumda bırakarak radikal İslamcı terör örgütlerine hizmet etmiştir.

Putin döneminin sert politikalarının en önemli sonuçlarından biri de; son yıllarda Rus kökenlilerin Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerini terk etmesidir. Büyük çoğunluğu Rus olan Krasnodar Krai, Stavropol Krai ve Rostov'da Rus kökenliler artarken diğer Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinde azalmaktadır. Devam eden Rus kökenliler göçü Rusya'nın içinde yıllardır var olan Kafkas karşıtlığına ve yabancı düşmanlığına katkı yapmaktadır.

Kuzey Kafkasya'da 1990'ların başlarında etnik milliyetçilik baskın yaklaşım olarak ortaya çıkarken İslami bir yükseliş de görülmüştür. Gorbaçov zamanına kadar yaklaşık 60 yıllık İslam karşıtlığı süreç, kurumsal ve kültürel olarak geleneksel İslam'ı tahrip etmiştir. İslam dini büyük ölçüde gayri resmi ve gizli olarak devam etmiştir. Sovyet döneminde İslam'ın sekülerleşmesi ve ulusal kimliğin parçası olması için yapılan çalışmalar ve uygulamalar Sovyetler sonrası ulusalcı akımlarla beraber İslami akımların da yükselişini getirmiştir. Sovyetler dağılma sürecine girerken yaratılan resmi dini kurumlar da dağılmaya başlamıştır. Merkezi müftülük teşkilatı 1992'de tamamen ortadan kalmış, özerk cumhuriyetlerin kendi dini kurumları teşkil edilmiştir. Bu kurumlar, Sovyet döneminde yer altında çalışan daha radikal din adamlarının eline geçmiştir. Çok sayıda İslami akım ortaya çıkmış ve Kuzey Kafkasya'da etkinlik sağlamak için mücadeleye başlamışlardır. Özellikle Sufi ve Selefi gruplar arasındaki mücadele şiddetlenmiş ve silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Yeni duruma adapte olamayan merkezi hükümet Selefilere karşı Sufi grupları desteklemiştir. Ancak Rus hükümetinin ve işbirlikçi yerel yöneticilerin Sufilere desteği halkı Selefilere biraz daha yakınlaştırmıştır.

1990'larda Dağıstan ve Çeçenistan İslami gruplar arasındaki mücadelenin en şiddetli yaşandığı bölgeler olmuştur. Dağıstan tarihsel olarak Kuzey Kafkasya'da İslami mücadelenin ana merkezi olarak resmi yönetimler, geleneksel İslamcılar ve Selefililer arasında üç yönlü bir mücadeleye sahne olmuştur. Bölgede Selefi gruplar 1970'lerin sonlarına doğru, Sovyetlerin zayıflaması sonrası sosyal ve ekonomik krizlerin artması ile ortaya çıkmaya başlamıştır.

İslami kurumların kontrol mücadelesi kısa sürede etnik tabanlı iç güç mücadeleleriyle birleşmiştir. Dağlık alanlardaki birçok din adamı müftülüğün kontrolü dışına çıkmış, yerel yönetimlerle işbirliğine girmiş ve meşru-

yet sağlamaya çalışmıştır. Selefilere ise bu rekabetin dışında kalmışlar, kendilerini resmi yöneticilerden soyutlamışlar ve etnik mücadeleye katılmamışlardır. Selefilere etnik gruplar ve aşiretler üstü bir duruşla radikal ideolojilerine destek sağlamaya çalışmışlardır.

Sosyal olarak aktif gençlik Selefi akımları, sorunlara karşı daha dinamik yaklaşımlarından tercih etmeye başlamıştır. Geleneksel yerel liderler ve din adamlarının yolsuzluk ve suç oranlarının artmasını, ahlaki değerlerin erimesini önleyememeleri Selefilere eleman teminini kolaylaştıran diğer bir faktör olmuştur.

1999'un başlarından itibaren İslam dini üzerindeki mücadele Dağıstan ve Çeçenistan'daki siyasi istikrarlığın temel nedeni olmuştur. Aynı yıllarda Kuzey Kafkasya'da Selefi imamlar tutuklanmaya başlanmış, Selefi kuruluşlara ait gazete, dergi kitap ve videolar toplanmış, örgüt evi olarak değerlendirilen birçok bina ve cami kapatılmıştır. Selefi grupların çoğu yasa dışı olarak ilan edilmiştir (Bobrovnikov 2002:82).

Ancak bu uygulamalar istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Baskı altındaki Selefi gruplar iç anlaşmazlıklarını bir yana bırakarak birleşmişlerdir. Çoğu grup yer altında çalışmaya devam etmiştir. Selefilere geleneksel İslamcılarla çatışmaktan kaçınmaya başlamış ve ortak düşmanları olarak Rus hükümetini ve onun kontrolündeki yerel yönetimleri belirlemiştir. Aynı dönemlerde Dağıstan ve Çeçenistan'daki Selefilere, Rus kuvvetlerinin operasyonlarından kaçarak diğer cumhuriyetlere sığınan mülteciler ile irtibat kurmuşlar ve kaynaşmışlardır. Bu şekilde Selefilere karşı yürütülen kampanya tam tersi sonuçlar doğurmuş ve Selefizm tüm Kuzey Kafkasya'ya yayılmıştır.

SONUÇ

Kuzey Kafkasya'yı imparatorluk emelleri ve sıcak denizlere inme amaçları için önemli gören Ruslar, 16'ncı yüzyıldan başlayarak bölge halklarıyla ilişki kurmuşlar, bölgenin işgali ve sonrasında kontrol sağlayabilmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Kuzey Kafkasya halklarına yönelik kontrol stratejileri diğer imparatorlukların uygulamalarından farklılaşmış, Rusya'ya hâkim olan ideoloji ve liderlerin yaklaşımlarına göre şekillenmiştir. Bu yaklaşım farklılıkları, Rusların Kuzey Kafkasya'yı hem sömürge olarak görmesi hem de halkların asimile ederek Rusya'ya tamamen bütünleştirilmeye çalışılması gibi temel bir ikilemin uzun yıllar var olmasına neden olmuştur.

Çarlık Rusyası'ndan günümüze kadar farklılıklar gösteren kontrol stratejileri genellikle; Ruslaştırma, Hıristiyanlaştırma, ülke içinde zorla yer değiştirme, ülke dışına sürgün, katliam, yerleşim yerlerinin tahrip edilmesi, etnik grupların parçalanması, farklı grupların zorla bir arada tutulması, dini yerlerin tahrip edilmesi, dinin yasaklanması gibi baskı ve şiddete dayanan uygulamalar olmuştur. Ancak belirli dönemlerde kültürleşme, yerli işbirlik-

çiler yaratma ve kullanma, seçilmiş aşiretlere ve etnik gruplara ayrıcalıklar tanıma, alternatif dini kurumlar oluşturma gibi şiddet içermeyen yöntemlere de başvurulmuştur.

Rusya'nın uyguladığı stratejiler, bölge halklarının geleneksel toplumsal yapılarına önemli ölçüde zarar vermiştir. Rus işgaline kadar nispeten istikrar içinde yaşayan toplumlar böl ve yönet taktiği ile etnik, dilsel ve aşiret hatlarında kutuplaştırılmış, geleneksel sorun çözme sistemleri çökmüş, yerel liderler Rus işbirlikçisi olarak görülmeye başlanmış, Rus hükümetine bağlı yerel yönetimler gittikçe halktan uzaklaşmış, yolsuzluk ve çürümenin içine girmiştir.

Günümüzde Kuzey Kafkasya'da yaşanan insani dramlar, yerel ve bölgesel sorunlar ile sadece bölgeyi değil Rusya'yı da tehdit eden radikal İslami terör, uygulanan kontrol stratejilerinin başarılı olmadığını aksine günümüzdeki istikrarsızlığın en önemli kaynağını teşkil ettiğini göstermektedir.

Çarlık Rusyası'ndan günümüze uygulanan baskıcı ve şiddete dayanan kontrol stratejilerinin yarattığı insani sorunlar ve ağır travmalar bölge halklarını Ruslardan neredeyse tamamen koparmış, Rus düşmanlığı yaratmıştır. Yıllardır yaşanan ve Rusya içlerine de yayılan terör ile bölgedeki Rus kökenli nüfusun göç etmesinin yarattığı sorunlar ise Ruslar arasında Kafkas ve İslam düşmanlığını ateşlemiştir.

KAYNAKLAR

BOBROVNIKO Vladimir. "Islamophobia and religious legislation in post-Soviet Daghestan", *Report of the OSCE Conference on the Role of Freedom of Religion and Belief in a Democratic Society: Searching for Ways to Combat Terrorism and Extremism*, Baku, Azerbaijan, 10-11 Oct. 2002.s.66-84. <http://www.osce.org/item/878.html>(30.01.2013)

BROXUP Marie Benningsen. *The North Cacasus Barrier*, St. Martin's Pres, USA, 1982.

COLARUSSO John. "People of Caucasus", *Encyclopedia of Cultures and Daily Life*, (Ed) Pepper Pike, Eastword Publications, USA, 2009. http://www.circassianworld.com/colarusso_2.html (03.02.2013)

CONSTANCE A. Phlipot. "The North Caucasus: Russian Roulette on Europe's Borders", *Parameters*, Vol. 40, No. 2, Summer 2010, s.87-100.

Federal Law No. 114-FZ, The Law on Counteracting Extremist Activity, 25 July 2002.

<http://www.legislationline.org/documents/id/4368>(03.02.2013)

GAMMER Moshe. *The Lone Wolf and the Bear: Three Centuries of Chechen Defiance of Russian*, Hurst and Company, UK, 2006.

HILL Fiona. "Russia's Tinderbox: Conflict in the North Caucasus And its Implications for The Future of the Russian Federation", Occasional Paper

from the Strengthening of the Democratic Institution Project, Harvard University, September 1995.

HUNTER Shireen. *Islam in Russia: The Politics of Identity and Security*, M. E. Sharpe: Armonk, USA, 2004.

JERSILD Austin. *Orientalism and Empire: North Caucasus Mountain Peoples and the Georgian Frontier, 1845-1917*, McGill-Queen's University Press: Montreal, Kanada, 2003.

KAHN Jeffrey. *Federalism, Democratization, and the Rule of Law in Russia*, Oxford University Press: Oxford, UK, 2002.

KHODARKOVSKY Michael. "THE NORTH CAUCASUS DURING THE RUSSIAN CONQUEST, 1600-1850's", *The National Council for Eurasian and East European Research*, 23 July 2008,

http://www.ucis.pitt.edu/nceer/2008_821-08g_Khodarkovsky.pdf
(05.12.2012)

KISRIEV Enver- Robert B Ware. "Russian hegemony in Dagestan", *Post-Soviet Affairs*, vol. 21, no. 1, Jan 2005, s. 26-55.

KRAG Helen- Lars Funch. *The North Caucasus: Minorities at a Crossroad*, Minority Rights Group International: London, UK, 1995.

MELVIN Neil J. "Building Stability in the North Caucasus: Ways Forward for Russia and the

European Union", *SIPRI Policy Paper No. 16*, May 2007

MENDELSON Sarah E.- Matthew Malarkey- Lucy Moore. "Violence in the North Caucasus. 2009: A Bloody Year", *CSIS*, Washington, DC, USA, 2010.

http://csis.org/files/publication/100114_violence_NorthCaucasus-2009optimize.pdf. (13.01.2013)

PEROVIC Jeronim. "Moscow's North Caucasus quagmire", *ISN Security Watch*, 1 June 2006,

<http://www.isn.ethz.ch/news/sw/>. (16.02.2013)

PIPER Elizabeth. "Russian swoop on "terrorists", *The Tribune*, 29 Sep. 1999.

Radio Free Europe/Radio Liberty, 20 Feb. 2006,

"New Daghestani president says reform is top priority".

Radio Free Europe, 19 Sep. 2005.

"Kabardino-Balkaria: president's premature resignation highlights republic's problems".

Radio Free Europe/Radio Liberty, 27 Sep. 2005,

"Putin nominates new governor for Kabardino-Balkaria".

Radio Free Europe/Radio Liberty, 2 June 2005

"Russia: could North Ossetian leader's departure herald other resignations?".

RO'I Yaacov. *Islam in the Soviet Union: From World War II to Perestroika*, Columbia University Press: New York, USA, 2000.

RONDELI Alexander. "THE NORTH CAUCASUS: A VIEW FROM TBILISI", Turkishpolicy İnternet sayfası, <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/Alexander%20Rondeli-.pdf> (16.01.2013)

SMIRNOV Andrei. "Kremlin plan to merge Adygeya meets unexpected obstacle", *Eurasia DailyMonitor*, 6 Apr. 2006. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31552 (19.02.2013)

SOULEIMANOV Emil. "Chechnya, Wahhabism and the invasion of Dagestan", *Middle East Review of International Affairs*, vol. 9, no. 4 Dec. 2005, <http://meria.idc.ac.il/journal/2005/issue4/jvol9no4in.html> (11.01.2013)

TEMİZKAN Abdullah. "18'inci ve 19'ncü yüzyılda Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kolonileştirmesinde Kozakların İşlevi", Academia.edu İnternet sayfası. http://www.academia.edu/528577/18.ve_19.Yuzyilda_Rusyanin_Kuzey_Kafkasyayi_Kolonilestirmesinde_Kozaklarin_Islevi (16.02.2013)

TRENIN Dmitri- Aleksei Malashenko. *Russia's Restless Frontier: The Chechnya Factor in Post-Soviet Russia*, Carnegie Foundation for International Peace: Washington, DC, 2004.

UZZELL Larry A.(2006a) "Chechen parliamentary speaker reiterates territorial claims", *Chechnya Weekly*, 8 Sep. 2006.

UZZELL Larry A.(2006b) "Chechen Parliament floats economic autonomy bill", *ChechnyaWeekly*, 15 Sep. 2006.

YASA Işıl. "Tarihsel Açıdan Kuzey Kafkasya", BİLGESAM İnternet sayfası, 28 Haziran 2008. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1617:tarihsel-acdan-kuzey-kafkasya&catid=171:analizler-kafkaslar, (15.02.2013)